

АЛЬОНКІН Олексій,

к. ю. н., доцент кафедри правового
забезпечення безпеки бізнесу
Державного торговельно-економічного
університету
вул. Кіото, 19, м. Київ, 02156, Україна
ORCID: 0000-0002-7867-350X
o.alenkin@knute.edu.ua

ALYONKIN Oleksii,

PhD (Law), Associate Professor
at the Department of Legal Support
of Business Security
State University of Trade and Economics
19, Kyoto St., Kyiv, 02156, Ukraine
ORCID: 0000-0002-7867-350X
o.alenkin@knute.edu.ua

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА БЕЗПЕЧНЕ ДОВКІЛЛЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Висвітлено окремі правові механізми забезпечення права на безпечне довкілля в умовах воєнного стану. Здійснено аналіз сформованого протягом останніх років природоохоронного законодавства України на предмет закріплення гарантій реалізації, охорони, захисту та відновлення екологічних прав особи в умовах широкомасштабної збройної агресії. Метою статті є теоретико-прикладне осмислення змісту поняття "забезпечення права на безпечне довкілля в умовах воєнного стану", стану його нормативно-правового закріплення в Україні та формування пропозицій щодо удосконалення відповідного правового регулювання. Використано методи: діалектичний, герменевтичний, системний, аналізу та синтезу, індукції та дедукції, формально-юридичний та інші. Встановлено, що забезпечення права на безпечне для життя та здоров'я довкілля є достатньо складним і багатограним процесом, кінцевий результат якого залежить від багатьох факторів, серед яких окремо виділяється руйнівний вплив на природне середовище наслідків ведення військових дій. У зв'язку з чим в Україні введено в дію цілу низку нормативно-правових актів, основною метою яких є спрощення процедур проведення відновлювальних робіт з ліквідації наслідків війни та забезпечення дії права на безпечне довкілля. Значення розглянутих нормативно-правових актів, з огляду на забезпечення екологічних прав, полягає у фіксації негативних впливів воєнних дій на стан навколишнього природного середовища та відшкодування завданої йому шкоди, на доступ до екологічної інформації та її поширення, на загальне та спеціальне природокористування тощо. Наголошено на тому, що ключовим моментом щодо подолання негативних наслідків впливу на довкілля в умовах воєнного стану мають стати, серед іншого, і нормативно закріплені заходи господарської діяльності у сфері використання водних ресурсів. Зазначено, що проблеми у навколишньому середовищі, які мають бути подолані шляхом ухвалення відповідних законопроектів, залишаються не вирішеними через складність процедур, що були

ENSURING THE RIGHT TO A SAFE ENVIRONMENT UNDER MARTIAL LAW

Separate legal mechanisms for ensuring the right to a safe environment under martial law are highlighted. An analysis of the environmental protection legislation of Ukraine formed in recent years was carried out in order to establish guarantees for the realization, conservation, protection and restoration of environmental rights of a person in the conditions of large-scale armed aggression. The purpose of the article is a theoretical and applied understanding of the concept meaning of "ensuring the right to a safe environment under martial law", the state of its normative and legal consolidation in Ukraine, and the formulation of proposals for improving the relevant legal regulation. Methods used: dialectical, hermeneutic, systemic, analysis and synthesis, induction and deduction, formal-legal and others. It has been established that ensuring the right to an environment safe for life and health is a rather complex and multifaceted process, the final result of which depends on many factors, among which the destructive impact on the natural environment of the consequences of military operations stands out. In connection with this, a number of normative legal acts have been implemented in Ukraine, the main purpose of which is to simplify the procedures for carrying out restoration work to eliminate the consequences of war and ensure the right to a safe environment. The importance of the considered legal acts, from the point of view of ensuring environmental rights, consists in recording the negative effects of military actions on the state of the environment and compensation for the damage caused to it, on access to environmental information and its distribution, on general and special nature use, etc. It was emphasized that the key point in overcoming the negative consequences of the impact on the environment in the conditions of martial law should be, among other things, normatively established measures of economic activity in the field of water resources use. It is noted that the problems in the environment, which must be overcome by the adoption of relevant draft laws, remain unresolved due to the complexity of the procedures that were provided by Ukrainian

передбачені українським законодавством для умов мирного часу. Підкреслено, що норми чинного законодавства України мають враховувати і фактори наслідків ведення воєнних дій, у тому числі щодо їх впливу на навколишнє природне середовище, а отже, на забезпечення права на безпечне довкілля в умовах воєнного стану.

Ключові слова: конституційні права людини, право на безпечне для життя і здоров'я довкілля, екологічні права особи, забезпечення права на безпечне довкілля в умовах воєнного стану, екологічне законодавство.

legislation for peacetime conditions. It is emphasized that the norms of the current legislation of Ukraine must take into account the factors of the consequences of conducting military operations, including their impact on the surrounding natural environment, and therefore, on ensuring the right to a safe environment under martial law.

Keywords: constitutional human rights, the right to an environment safe for life and health, environmental rights of a person, ensuring the right to a safe environment under martial law, environmental legislation.

Вступ

Конституція України від 28.06.1996 в ч. 1 ст. 50 встановлює, що "кожен має право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди". Водночас в умовах воєнного або надзвичайного стану, відповідно до ч. 2 ст. 64 Основного Закону нашої держави (1996, 28 червня), право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди може бути обмежено із зазначенням строку дії відповідного обмеження.

При цьому право на безпечне для життя і здоров'я довкілля є пріоритетним, абсолютним, особистим немайновим правом, що покликане забезпечувати природне існування особи та решту похідних від нього екологічних прав – право на охорону, захист навколишнього природного середовища та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди, право доступу до екологічної інформації та право на її поширення, право загального та спеціального природокористування тощо. Саме тому його обмеження має здійснюватися на підставі закону, відповідно до закону та у чітко визначених законом часових межах.

Отже, зміст права на безпечне для життя і здоров'я довкілля полягає у закріплених Конституцією та законами України можливостях жити в природному середовищі, що не завдає шкоди здоров'ю людини, користуватися природними благами для задоволення, як індивідуальних, так і колективних, матеріальних і нематеріальних потреб, вимагати від інших осіб, їх об'єднань і держави в цілому дотримання вимог природокористування, а в разі виявлення фактів порушення правил екологічної безпеки – звертатися до компетентних органів за їх захистом та відновленням.

Науково-теоретичним обґрунтуванням окремих аспектів права на безпечне довкілля в умовах воєнного стану займається багато вчених і практиків. Зокрема, Денисенко проводила аналіз проблемних питань реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в умовах військової агресії з боку російської федерації (2024). Своєю чергою, Коритко та Кучера аналізували зміст порушених екологічних прав

людини на прикладі підриву греблі Каховської ГЕС 06.06.2023 (2024). Антонюк здійснювала огляд норм чинного природоохоронного законодавства України на предмет закріплення правових механізмів захисту екологічних прав та розглядала механізм реалізації права на доступ до екологічної інформації в Україні в умовах воєнної агресії (2022, 2023). Варто зазначити, що відповідні дослідження цих та багатьох інших учених і практиків присвячені висвітленню окремих питань теоретичного обґрунтування та правового забезпечення права особи на безпечне довкілля в умовах воєнного стану, але поточні реалії дійсності, що нас оточує, актуалізують потребу їх органічного доповнення.

Метою статті є теоретико-прикладне осмислення змісту поняття "забезпечення права на безпечне довкілля в умовах воєнного стану" і стану його нормативно-правового закріплення в Україні.

Зазначена мета спонукає до формування гіпотези, що полягає у констатації коригувального впливу державних, суспільних та приватних інтересів у забезпеченні права на безпечне довкілля в умовах воєнного стану і релевантних їм норм та регулятивних методів адміністративного, господарського і цивільного права з дотриманням приписів земельного, лісового та водного законодавства.

У ході дослідження застосовано діалектичний, герменевтичний, системний, аналізу та синтезу, індукції та дедукції, формально-юридичний методи та тощо.

З огляду на зміст порушеної проблеми, мету статті, визначену гіпотезу та застосовані методи, зміст викладу результатів проведеного дослідження має такі складові:

- стан загроз довкіллю та забезпечення права на безпечне довкілля в умовах широкомасштабної збройної агресії;
- конститутивні напрями забезпечення права на безпечне довкілля шляхом спрощення юридичних процедур;
- подальші заходи забезпечення права на безпечне довкілля з метою врахування інтересів особи, суспільства та держави.

За результатами дослідження сформульовані висновки, що містять конкретні пропозиції, спрямовані на удосконалення правового регулювання зазначеної проблеми.

1. Стан загроз довкіллю та забезпечення права на безпечне довкілля

Потрібно сказати, що забезпечення права на безпечне для життя та здоров'я довкілля є достатньо складним і багатограним процесом, кінцевий результат якого залежить від багатьох факторів як природного, так і антропогенного характеру. Серед останніх необхідно окремо виділити руйнівний вплив на природне середовище наслідків ведення

військових дій. Україна вже понад десять років перебуває, з 2014 р. спочатку у стані неоголошеної, а з 24 лютого 2022 р. – широко-масштабної збройної агресії з боку російської федерації. У таких умовах вкрай складно, а іноді й неможливо забезпечити реалізацію, охорону, захист та відновлення конституційного права на безпечне для життя і здоров'я довкілля та решти похідних від нього екологічних прав.

При цьому відповідно до Указу Президента України "Про введення воєнного стану в Україні" (2022, 24 лютого), затвердженого Законом України "Про затвердження Указу Президента України "Про введення воєнного стану в Україні" (2022, 24 лютого), право на безпечне для життя і здоров'я довкілля не внесено до переліку конституційних прав, що підлягають обмеженню. Водночас сам факт збройної агресії продовжує створювати серйозну небезпеку для природного середовища нашої держави в цілому та таких його складових, як атмосферне повітря, земля та водні ресурси зокрема.

Приміром, як зазначає у своїй Щорічній доповіді про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2023 році (2024) Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, внаслідок воєнних дій порушуються права громадян на безпечне для життя і здоров'я довкілля. За інформацією Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, станом на 08.02.2024 сума збитків, завданих довкіллю України від війни, становить 2194 млрд грн, зокрема щодо: атмосферного повітря – 1 080.8 млрд грн; земельних ресурсів – 1 024.3 млрд грн; водних ресурсів – 82.2 млрд грн. Працівники Державної екологічної інспекції України зафіксували 3877 фактів заподіяння шкоди довкіллю внаслідок збройної агресії російської федерації. Підкреслюємо – йдеться про показники станом на кінець 2023 р. Війна продовжується – відповідні втрати зростають.

Водночас з метою подолання відповідних негативних наслідків Верховною Радою України ще на початку широкомасштабної збройної агресії з боку російської федерації ухвалено низку нормативно-правових актів, ключовими серед яких, що покликані забезпечити право на безпечне для життя і здоров'я довкілля, є Закони України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності у сфері довкілля та щодо цивільного захисту на період дії воєнного стану і у відбудовний період" (2022, 15 березня), "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану" (2022, 12 травня), "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо збереження лісів" (2022, 20 червня). Основною метою цих нормативно-правових актів є спрощення процедур проведення відновлювальних робіт з ліквідації наслідків війни протягом дії воєнного стану та у подальший час – період відбудови після завершення воєнних дій.

2. Конститутивні напрями забезпечення права на безпечне довкілля

Так, Законом України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності у сфері довкілля та щодо цивільного захисту на період дії воєнного стану і у відбудовний період" (2022, 15 березня) внесено зміни до Кодексу цивільного захисту України від 02.10.2012, Законів України "Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію" від 21.10.1993, "Про оцінку впливу на довкілля" від 23.05.2017 та "Про тваринний світ" від 13.12.2001. Усього – до 4 нормативно-правових актів. Змінами передбачено:

- визначення додаткових завдань єдиної державної системи цивільного захисту у відбудовний період після завершення воєнних дій;
- виключення відновлювальних робіт з ліквідації наслідків збройної агресії та бойових дій під час воєнного стану та у відбудовний період після закінчення воєнних дій з переліку видів планової діяльності, що підлягають оцінці впливу на довкілля;
- зупинення дії заборони на проведення заходів, які є джерелом підвищеного шуму тощо до скасування воєнного стану в Україні у період розмноження диких тварин з 1 квітня до 15 червня.

Своєю чергою, Законом України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану" (2022, 12 травня) внесено зміни до Земельного кодексу України від 25.10.2001, Законів України "Про транспорт" від 10.11.1994, "Про топографо-геодезичну і картографічну діяльність" від 23.12.1998, "Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні" від 12.07.2001, "Про землеустрій" від 22.05.2003, "Про охорону земель" від 19.06.2003, "Про оцінку земель" від 11.12.2003, "Про Державний земельний кадастр" від 07.07.2011, "Про правовий режим воєнного стану" від 12.05.2015, "Про внутрішній водний транспорт" від 03.12.2020, "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин" від 28.04.2021 та "Про основні засади примусового вилучення в Україні об'єктів права власності російської федерації та її резидентів" від 03.03.2022. Усього – до 12 нормативно-правових актів. Змінами передбачено:

- спрощення передачі в оренду земельних ділянок державної та комунальної власності передбачених для розміщення виробничих потужностей підприємств, переміщених (евакуйованих) із зони бойових дій, об'єктів критичної інфраструктури та розміщення об'єктів для тимчасового перебування внутрішньо переміщених осіб;
- забезпечення оперативного розміщення виробничих потужностей підприємств, які переміщені (евакуйовані) із зони бойових дій – без

проведення земельних торгів із жорсткими обмеженнями умов оренди. Такі підприємства визначаються спільним рішенням двох обласних військових адміністрацій – тієї, звідки переміщуються (евакууються) виробничі потужності, та тієї, куди вони переїжджають;

- встановлення та зміна цільового призначення земельних ділянок, а також надання земельних ділянок в оренду для розміщення виробничих потужностей підприємств, що переміщені (евакуйовані) із зони бойових дій, будівництво (розширення) річкових портів (терміналів), мультимодальних терміналів та виробничо-перевантажувальних комплексів здійснюється без супутніх витрат і затвердженої містобудівної документації, лише на підставі мотивованого висновку уповноваженого органу містобудування та архітектури. При цьому для таких цілей заборонено використовувати природоохоронні території, землі природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення, історико-культурного призначення, землі водного фонду (крім випадків розміщення річкових портів (терміналів), а також порушувати обмеження у використанні земель (у тому числі у сфері забудови);

- надання права Державній службі України з питань геодезії, картографії та кадастру, за погодженням з Міністерством аграрної політики та продовольства України, призупиняти та відновлювати роботу Державного земельного кадастру, орієнтуючись на питання безпеки, а також встановлення обмежень щодо повноважень державних кадастрових реєстраторів;

- врегулювання правових передумов для складання документації із землеустрою, топографо-геодезичних і картографічних робіт, оцінки земельних ділянок за умови надання сертифікованому інженеру-земле-впоряднику та/або сертифікованому інженеру-геодезисту, який виконує такі роботи, органом Служби безпеки України спеціального дозволу на виконання топографо-геодезичних вишукувань (ЮРЛГА, 2022).

Нарешті, Законом України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо збереження лісів" (2022, 20 червня) внесено зміни до Земельного кодексу України від 25.10.2001, Лісового кодексу України від 21.01.1994, Законів України "Про охорону земель" від 19.06.2003, "Про природно-заповідний фонд України" від 16.06.1992, "Про охорону навколишнього природного середовища" від 25.06.1991, "Про місцеве самоврядування в Україні" від 21.05.1997, "Про землеустрій" від 22.05.2003, "Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності" від 17.11.2009 та "Про Державний земельний кадастр" від 07.07.2011. Усього – до 9 нормативно-правових актів. Змінами передбачено:

- встановлення механізмів збереження самосійних лісів з визначенням порядку подальшого ведення лісового господарства на

відповідних територіях та викупу державою земельних ділянок для збереження територій природно-заповідного фонду і ведення лісового господарства;

- запровадження процедур ведення лісового господарства для постійних лісокористувачів і власників лісів на площі менше ніж 100 га та лісорозведення і переведення в землі лісогосподарського призначення земель приватної власності;
- введення заборон на розорювання пасовищ і сіножатей на період до 01.01.2025 та використання інвазійних видів дерев при лісорозведенні;
- здійснення інвентаризації відмінних від ріллі ділянок, які передані з державної у комунальну власність, з метою виявлення природоохоронних ділянок та вжиття заходів для їх збереження;
- проведення підтвердження права власності на ліси для державних і комунальних лісогосподарських підприємств на основі планово-картографічних матеріалів лісовпорядкування тощо.

Значення наведених нормативно-правових актів, з погляду забезпечення права на безпечне довкілля в умовах воєнного стану, полягає у фіксації негативних впливів воєнних дій на стан навколишнього природного середовища та відшкодування завданої йому шкоди, на доступ до екологічної інформації та її поширення, на загальне та спеціальне природокористування тощо. Ними, з одного боку, констатується складність реалізації екологічних прав у відповідних умовах, а з іншого – наголошується на необхідності їх забезпечення у подальшому. Насамперед – шляхом спрощення відповідних адміністративних, господарських, цивільно-правових та інших юридично визначених процедур.

3. Подальші заходи забезпечення права на безпечне довкілля

Повертаючись до змісту Щорічної доповіді про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2023 р. Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (2024), необхідно зазначити, що найбільше шкоди довкіллю в Україні заподіяно 6 червня 2023 р. після підриву російською федерацією греблі Каховської ГЕС. Орієнтовна сума збитків, завданих довкіллю становить 146.4 млрд грн. Об'єм води зменшено на 14.395 куб. км, площа підтоплених лісів становить 63 447 га. Згідно з висновками спеціалістів, руйнування Каховської ГЕС впливає на зміну клімату. Наслідки цієї катастрофи для довкілля будуть відчутні в майбутньому, через посилення опустелювання, зміни гідрологічного режиму та всихання насаджень у зв'язку зі зниженням рівня ґрунтових вод та, відповідно, підвищення пожежної небезпеки. На нашу думку, ключовим моментом щодо подолання зазначених негативних наслідків мають стати серед інших і нормативно закріплені заходи господарської діяльності у сфері використання водних ресурсів, у тому числі в умовах воєнного стану.

Водночас варто наголосити на тому, що ще у 2022 р. підготовлено Кабінетом Міністрів України та внесено на розгляд Верховної Ради України проєкт Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо дерегуляції господарської діяльності у сфері розвитку водного господарства" № 7346 (2022). У пояснювальній записці в обґрунтуванні необхідності прийняття зазначеного акта визначається, що "на теперішній час, а особливо в умовах воєнного стану, є необхідність істотного скорочення функцій адміністративного регулювання економіки, розширення свободи підприємницької діяльності, запровадження прозорих і єдиних правил для всіх суб'єктів економічної діяльності. Потребують вирішення питання щодо: спрощення започаткування та ведення господарської діяльності; скорочення дозвільних і погоджувальних процедур, а також приведення законодавчих актів України, які регулюють відносини, пов'язані з одержанням суб'єктами господарювання прав на провадження певних дій щодо здійснення господарської діяльності або видів господарської діяльності, відповідно до Закону України "Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності"; зменшення впливу державних органів на діяльність суб'єктів господарювання" (2022, 3 травня).

Крім цього, вже у 2023 р. Кабінетом Міністрів України винесено для обговорення проєкт Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо дерегуляції господарської діяльності". Питання щодо його внесення на розгляд Верховної Ради України залишається на сьогодні відкритим. Своєю чергою, проблеми, які мають бути подолані шляхом ухвалення зазначених законопроектів, залишаються не вирішеними через складність процедур, що передбачені українським законодавством для умов мирного часу.

Водночас ми вважаємо, що норми чинного українського законодавства мають враховувати серед іншого і фактори наслідків ведення воєнних дій, у тому числі щодо їх впливу на навколишнє природне середовище, а отже, на забезпечення права на безпечне довкілля в умовах воєнного стану. Так, у нещодавно прийнятому Законі України "Про управління відходами" (2022, 20 червня) сформульоване поняття "відходів від руйнувань" та/або "відходів від воєнних дій" та визначено особливості управління відповідними "речовинами, матеріалами і предметами, яких їх власник позбувається, має намір або повинен позбутися". При цьому, "адаптуючи механізм правового регулювання ... до умов війни, законодавець має керуватись міркуваннями справедливості, розумності й добросовісності в усіх аспектах законодавчих змін" (Примак, 2023).

Своєю чергою, на нашу думку, з метою забезпечення права на безпечне довкілля в умовах війни, норми українського законодавства, які встановлюють відповідальність за вчинення адміністративних правопорушень у сфері охорони природи, використання природних ресурсів,

охорони культурної спадщини та за вчинення кримінальних правопорушень проти довкілля, мають бути доповнені кваліфікуючими ознаками "під час ведення воєнних дій" та/або "в умовах воєнного стану". Ці ознаки, за відповідних обставин, мають виступати факторами, що обтяжують відповідальність осіб, які скоїли такі правопорушення.

Висновки

З урахуванням величезного обсягу нормативно-правових актів, що покликані забезпечувати право на безпечне довкілля, у тому числі в умовах воєнного стану, вважаємо, що на сьогодні, як ніколи гостро, стоїть потреба у розробці й ухваленні Екологічного кодексу України.

Водні ресурси як важлива складова навколишнього природного середовища потребують уважного ставлення та відповідного нормативно-правового регулювання. Саме тому, в умовах широкомасштабної збройної агресії, необхідно прийняти відповідні зміни до чинного українського законодавства, які, серед іншого, мають слугувати забезпеченню права на безпечне довкілля.

На нашу думку, з метою покращення ситуації із забезпеченням права на безпечне довкілля, у тому числі в умовах воєнного стану, норми українського адміністративного та кримінального законодавства, які встановлюють відповідальність за вчинення правопорушень у сфері навколишнього природного середовища, повинні бути доповнені відповідними кваліфікуючими ознаками, що мають виступати факторами, які обтяжують відповідальність осіб, які їх скоїли.

У контексті викладеного перспективою подальших розвідок за цим напрямом є опрацювання стану забезпечення права на безпечне довкілля за окремими галузями національного права, у тому числі адміністративного, кримінального, земельного, аграрного тощо, його аналіз, узагальнення та внесення пропозицій щодо удосконалення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	REFERENCE
Антонюк, У. (2022). Захист екологічних прав в Україні в умовах військової агресії. <i>Право та державне управління</i> , (3), 42–47.	Antoniuk, U. (2022). Protection of environmental rights in Ukraine in conditions of military aggression. <i>Law and public administration</i> , (3), 42–47.
Антонюк, У. (2023). Правові аспекти доступу до екологічної інформації в умовах воєнного стану. <i>Київський часопис права</i> , (1), 136–141.	Antoniuk, U. (2023). Legal aspects of access to environmental information under martial law. <i>Kyiv Journal of Law</i> , (1), 136–141.
Денисенко, К. (2024). Проблеми реалізації права на безпечне для життя і здоров'я довкілля в умовах воєнного стану. <i>Аналітично-порівняльне правознавство. Розділ 6. Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право</i> , (1), 323–327.	Denysenko, K. (2024). Problems of realizing the right to an environment safe for life and health in the conditions of martial law. <i>Analytical and comparative jurisprudence. Chapter 6. Land law; agrarian law; environmental law; natural resource law</i> , (1), 323–327.

ЮРЛІГА. (2022). Закон щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану набрав чинності. https://jurliga.ligazakon.net/news/211809_zakon-shchodo-osoblivostey-regulyuvannya-zemelnikh-vdnosin-v-umovakh-vonnogo-stanu-nabrav-chinnost	JURLIGA. (2022). <i>The law on the peculiarities of the regulation of land relations under martial law entered into force.</i> https://jurliga.ligazakon.net/news/211809_zakon-shchodo-osoblivostey-regulyuvannya-zemelnikh-vdnosin-v-umovakh-vonnogo-stanu-nabrav-chinnost
Конституція України. Док. № 254к/96-ВР (1996, 28 червня). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4331	Constitution of Ukraine. Doc. No. 254k/96-BP (1996, June 28). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4331
Коритко, Л., & Кучера, А. (2024). Порушення екологічних прав людини в Україні в період воєнного стану (на прикладі Каховської катастрофи). <i>Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія: Право</i> , (81), ч. 1, 40–46.	Korytko, L., & Kuchera, A. (2024). Violation of environmental human rights in Ukraine during martial law (on the example of the Kakhovka disaster). <i>Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. Series: Law</i> , (81), p. 1, 40–46.
Примак, В. (2023). Механізм правового регулювання договірних відносин в умовах воєнного стану. <i>Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право</i> , (4), 28–38.	Prymak, V. (2023). The mechanism of legal regulation of contractual relations in the conditions of martial law. <i>Foreign trade: economy, finance, law</i> , (4), 28–38.
Указ Президента України "Про введення воєнного стану в Україні" № 64/2022 (2022, 24 лютого). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text	Decree of the President of Ukraine "On the introduction of martial law in Ukraine" No. 64/2022 (2022, February 24). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text
Закон України "Про затвердження Указу Президента України "Про введення воєнного стану в Україні" № 2102-ІХ (2022, 24 лютого). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text	Law of Ukraine "On the approval of the Decree of the President of Ukraine "On the introduction of martial law in Ukraine" No. 2102-IX (2022, February 24). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text
Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності у сфері довкілля та щодо цивільного захисту на період дії воєнного стану і у відбудовний період" № 2132-ІХ (2022, 15 березня). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2132-20#Text	Law of Ukraine "On amendments to certain legislative acts of Ukraine regarding activities in the field of environment and civil protection for the period of martial law and during the reconstruction period" No. 2132-IX (2022, March 15). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2132-20#Text
Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей регулювання земельних відносин в умовах воєнного стану" № 2247-ІХ (2022, 12 травня). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2247-20#Text	Law of Ukraine "On amendments to certain legislative acts of Ukraine regarding the peculiarities of regulating land relations under martial law" No. 2247-IX (2022, May 12). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2247-20#Text
Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо збереження лісів" № 2321-ІХ (2022, 20 червня). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2321-20#Text	Law of Ukraine "On amendments to certain legislative acts of Ukraine regarding forest conservation" No. 2321-IX (2022, June 20). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2321-20#Text
Проект Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо дерегуляції господарської діяльності у сфері розвитку водного господарства" № 7346 (2022, 3 травня). https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39557	Draft Law of Ukraine "On amendments to certain legislative acts of Ukraine regarding the deregulation of economic activity in the field of water management development" No. 7346 (2022, May 3). https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39557
Закон України "Про управління відходами" № 2320-ІХ (2022, 20 червня). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2320-20#Text	Law of Ukraine "On waste management" No. 2320-IX (2022, June 20). https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2320-20#Text

Щорічна доповідь про стан дотримання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2023 році. (2024). https://ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/%D0%A9%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B0_%D0%B4%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%8C_%D0%A3%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D0%B7%D0%B0_2023_%D1%80%D1%96%D0%BA.pdf

Annual report on the state of observance and protection of human and citizen rights and freedoms in Ukraine in 2023. (2024). https://ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/%D0%A9%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B0_%D0%B4%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%8C_%D0%A3%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE_%D0%B7%D0%B0_2023_%D1%80%D1%96%D0%BA.pdf

Конфлікт інтересів: Автор заявляє, що він не має фінансових чи нефінансових конфліктів інтересів щодо цієї публікації; не має відносин із державними органами, комерційними або некомерційними організаціями, які могли б бути зацікавлені у поданні цієї точки зору. З огляду на те, що автор пов'язаний з установою, яка є видавцем журналу, що може зумовити потенційний конфлікт або підозру в упередженості, остаточне рішення про публікацію цієї статті (включно з вибором рецензентів та редакторів) приймалося тими членами редколегії, які не пов'язані з цією установою.

Автор не отримував прямого фінансування для цього дослідження.

Альонкін О. Забезпечення права на безпечне довкілля в умовах воєнного стану. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право.* 2024. № 3. С. 15–25. Серія. Юридичні науки. [https://doi.org/10.31617/3.2024\(134\)02](https://doi.org/10.31617/3.2024(134)02)

Надійшла до редакції 13.05.2024.

Отримано після доопрацювання 19.05.2024.

Прийнято до друку 21.05.2024.

Публікація онлайн 11.06.2024.